

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Žodžiais atverti naujus horizontus

2013-12-03

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Apie kūrybą ir save

AUTORIUS: Kazimiera Kazijevaitė-Astratovienė

DATA: 2013-12

Ramutę Ramunienę ir Jonę Ramunytę kalbina Kazimiera Kazijevaitė-Astratovienė

Ramutė Ramunienė ir Jonė Ramunytė – mama ir dukra, abi pripažintos literatūros vertėjos iš prancūzų kalbos, Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos narės, prestižinių apdovanojimų vertėjams savininkės, šiemet švenčiančios gražias sukaktuves. Jubiliejai tapo puikia proga pasikalbėti apie skirtingų kartų vertėjų situaciją, didžiausius vertėjų iššūkius bei džiaugsmus ir literatūros vertimo kaip gyvenimo kelio pasirinkimą.

– Ramute, esate baigusi prancūzų kalbos ir literatūros studijas Grenoblio universitete, dirbote pedagoginį darbą Vilniaus universitete. Kaip pasukote vertėjos keliu?

Ramutė Ramunienė. Visai atsitiktinai. 1957 metais dirbau dėstytoja Vilniaus universitete, prancūzų kalbos katedroje. Viena kolegė, anglų literatūros dėstytoja ir vertėja Elena Kuosaitė, pasiūlė mane kaip prancūzų kalbos specialistę Valstybinei grožinės literatūros leidyklai, dabartinei „Vagai“. Šitaip gavau savo pirmą vertimą – Honoré de Balzaco „Pusseserę Betą“. Koks mane apėmė siaubas! Apie vertimą tada neturėjau jokie supratimo. Autorius sudėtingas, kalba turtinga, sintaksė paini. Žinojau tai... Bet sutikau. Ir versti man labai patiko. Esu kruopšti, taigi man labai tiko tas krapštymasis po žodynus. Taip viskas ir prasidėjo. Bet ir šiandien stebiuosi, kaip drįsau tą pasiūlymą priimti... Tuomet į darbą įsitraukiau dar nežinodama, kad žengiu lemiamą žingsnį savo gyvenime. Vertimas tapo mano antrąja aistra (pirmoji – pedagoginis darbas). Visą likusį gyvenimą dirbau lygia greta ir pedagoginį, ir literatūros vertėjo darbą. Dėl amžiaus teko pirmiausia nutraukti pedagoginį darbą, o dabar atsisakyti ir vertimo, nors versti vis dar labai labai norėtuši... Paskutinė mano versta knyga – Guy de Maupassant'o novelių knyga „Mėnesiena“, išėjusi 2009 metais, priešpaskutinė – taip pat Maupassant'o novelės „Orla“, 2008 metais. Dabar domiuosi kitų, ypač dukters vertimais. Jei prireikia mano žinių ar patirties, su džiaugsmu padedu.

– Kaip mokėtės vertėjo amato, kaip tobulinotės? Juk literatūros vertimo studijų nebuvo tada, nėra ir dabar.

R. R. Mano laimė – susidūriau su garsiu vertėju ir redaktoriumi Dominyku Urbu. Jis buvo mano pirmos knygos redaktoriumi. Kaip tuomet mane pešiojo! Vis barė ir mokė. Bet išėjau puikią vertimo mokyklą. Jo dėka tapau tikra vertėja, supratau, ką tai reiškia versti. Taip mudu ir susidraugavome. O šiaip mūsų vertėjų karta – savamoksliai.

– Vertėjos kelią pradėjote nuo klasikos – Balzaco. Prie klasikos ir likote. Ar toks buvo jūsų pačios pasirinkimas?

R. R. Dažniausiai autorius siūlydavo pati leidykla, daugiausia tai buvo klasika. Kai kada siūlydavo konkretų kūrinį, o dažnai – tik autorių, palikdavo vertėjui laisvę pasirinkti, kurią jo knygą versti. Tarybiniais laikais naujoji literatūra pro geležinę uždangą neprasiskverbė. Net ir kai kurie klasikai, pavyzdžiui, François Rene Chateaubriand'as, buvo draudžiami. Kiek aš vargau, kol į savo prancūzų romantikų rinkinį gavau leidyklos sutikimą įdėti Chateaubriand'o „Atalą“ ir „Renė“, taip pat Gerard'ą de Nervalį. Tiesa, klasikinė literatūra iš tiesų man labai artima, mėgstu XIX a. kūrinius.

– Iš tiesų, ilgame jūsų vertimų sąrašė – sudėtingiausi autoriai ir svariausi jų kūriniai. Esate vertusi Balzacą, Stendhalį, Mérimée, Flaubert'ą, Maupassant'ą, Chateaubriand'ą, Hugo ir daugelį kitų didžiųjų rašytojų. Kurie kūriniai, autoriai labiausiai įstrigo atmintin ir kodėl?

R. R. Negalėčiau tiksliai atsakyti. Labiausiai turbūt įsiminė Balzacas. Jo „Pussesere Beta“ pradėjau, išverčiau penkis romanus ir apysakų rinkinį. Susigyvenau su šio genijaus sukurtu pasauliu, jo personažais, pamėgau gaivalingą stilių, be galo žodingą leksiką. Patiko grumtis su Balzaco srautinga sintakse, stengtis įveikti nuolat sutinkamas kliūtis. Įsiminė ir Gustave'as Flaubert'as, nors esu išvertusi tik vieną jo knygą: „Trys apysakos“. Ši Flaubert'o kūrinį daugelis kritikų laiko geriausiai atstovaujančiu rašytojui ir įkūnijančiu jo kūrybą. Apysakų forma tobula, stilius ir kompozicija – skaidrūs. Visada šia knyga žavėjau ir svajojau išversti, bet ilgai nedrįsau prie šio šedevro prisiliesti. Tačiau negaliu sakyti, kad likau nugrimzdusi vien XIX a. literatūroje. Esu išvertusi ir nūdienių autorių kūrinių: Andrée Chedid, Gonkūrų premijos laureatės, „Nefertitė ir Echnatono svaja“, Sébastieno Japrisot „Ilgas sužadėtuvių sekmadienis“, Pascalio Quignard'o „Terasa Romoje“ ir „Nė vienas pasaulio rytas“ (autorius – taip pat Gonkūrų premijos laureatas). O dabar štai – Maupassant'as. Jei galėčiau, vėl jį versčiau. Jo stilius labai modernus, įdomi kalba: versdama jaučiau, kad kiekvienas žodis apgalvotas, kito ten neįdėsi. Stilius lakoniškas – nei pridėsi, nei atimsi. Žodžių atranka – itin subtili ir rafinuota. Todėl ir versti labai sunku.

– Pastebėjau, kad Jums labiausiai įsiminė tie autoriai, kuriuos versti buvo labai sunku.

R. R. Taip, man patinka, kai būna sunku. Tuomet ir įdomu. Kai lengva – nuobodoka. Betgi kiek praturtėji, kai tenka vis papildomai domėtis, skaityti, narplioti sudėtingą tekstą.

– Sudėtingi klasikinių kūrinių vertimai, ko gero, užėmė nemažai laiko, juolab kad tuo pat metu dirbote ir dėstytoja. Kaip spėdavote? Leidykla tikriausiai duodavo gerokai daugiau laiko išversti knygai nei dabar. Kokie būdavo terminai?

R. R. Taip, dirbau daug, kartais ir naktimis, bet kai darbas įdomus ir jį mėgsti, nejauti ir nuovargio. Leidyklų terminai, prisimenu, buvo ilgi, stengdavomės susiderinti, prisitaikyti vieni prie kitų. Tokių trumpų terminų kaip dabar nebuvo. Terminus skaičiuodavo metais, jei kūrinys būdavo didesnės apimties, būdavo atsižvelgiama į verčiamo kūrinio sudėtingumą.

- Jone, jau norėčiau įtraukti į pokalbį ir Jus. Jeigu jau prabilome apie terminus... Nors šiais laikais jie gerokai trumpesni, vis dėlto dienos šviesą išvysta ir didelės, sudėtingos knygos. Kaip Jums pavyksta versti gerą literatūrą ir spėti su greitėjančiais vertimo tempais?

Jonė Ramunytė. Šiaip jau knyga knygai, tekstas tekstui nelygu... Vienas slysta kaip sviestu pateptas, kitas girgžda ir stringa kaip netepti ratai... Be to, didelis skirtumas, ar vertėjas gali vertimui skirti visavertę darbo dieną, ar prisėda tik priešokiais, vakarais ar net naktį po darbo. Na, o leidyklos dabar visada linkusios skubinti, raginti... Prieš pasirašant sutartį visada tenka derėtis dėl terminų. Nemalonu dirbti, kai terminas toks striukas bukas ir nuolat tenka jį nejaukiai prisiminti... Tad sudarinėdama sutartį visada stengiuosi jį „patempti“, nors darbą dažnai baigiu ir anksčiau – žinoma, ne visada. Juk apskritai kas, tiesą sakant, tas „laimėtas“ laikas? Jis, deja, labai dažnai laimimas kokybės sąskaita. Bet, šiaip ar taip, gyvenimo tempai dabar taip pat kitokie, ir niekur nedingsi. Ir leidėjas, ir vertėjas – kiekvienas stengiasi laimėti laiko – kiekvienas savo naudai...

R. R. Mano laikais vertimas turėdavo būti labai gerai atliktas, tai buvo svarbiausia. Be to, įteikus darbą leidyklai, prie jo dažnai dar dirbdavo specialusis redaktorius, jis lygindavo vertimą ir originalą – ar teisingai, tiksliai išversta. Man pačiai yra tekę atlikti tokio spec. redaktoriaus darbą. O paskui tekstą tikrindavo lietuvių kalbos redaktorius. Procesas būdavo ilgas ir kruopštus.

J. R. Na, štai, kaip buvo anais laikais...

- O dabar, rodos, telikęs vienas redaktorius, kuris dažniausiai originalo nė nelygina su vertimu.

R. R. Taip, dabar per aštuonis mėnesius išverčiama, suredaguojama ir spaudai pateikiama didžiausia knyga.

- Vis dėlto, Ramute, koks buvo pagrindinis motyvas, skatinęs Jus dirbti šį sudėtingą, lėtą, daug pastangų reikalaujantį darbą?

R. R. Galbūt noras praturtinti verstinę lietuvių literatūrą geriausiais prancūzų literatūros kūriniais. Užsienio literatūra anais laikais buvo prošvaistė. Šios knygos buvo labai reikalingos, žmonės jų laukdavo ir skaitydavo, jos išeidavo didžiuliais tiražais, „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ tiražai siekdavo 90 000 egzempliorių.

- Įdomu palyginti su šių laikų situacija. Dabar galima leisti kokias tik nori knygas, tarsi ir niekas nebenurodinėja, ką versti, o ko ne, kita vertus, savo sąlygas diktuoja pati rinka. Jone, Jums yra tekę dirbti vertėja jau Nepriklausomybės laikais, įdomu būtų palyginti skirtingų kartų vertėjų situaciją. Esate baigusi Valstybinį dailės institutą, taigi, kaip ir jūsų mama, vertimą rinkotės kaip antrąjį gyvenimo kelią. Kodėl?

J. R. Nuo pat mažų dienų vertimo procesas mūsų šeimos gyvenime užėmė ypatingą vietą. Mama nuolat sėdėdavo prie tekstų, o aš jau nuo gana ankstyvos vaikystės tuos tekstus padėdavau perrašinėti mašinėle iš jos pribraukytų rankraščių. Matyt, taip pamažu vertimas ir man „įsismelkė po oda“. Galbūt reikėjo iš karto ir stoti į filologiją.

R. R. Aš ir norėjau, kad stotum...

J. R. Bet neragintai, atrodo, tų norų ir lūkesčių būta ganėtinai slaptų (juokiasi).

R. R. Jonė visuomet turėjo polinkį į literatūrą – dar būdama vaikas kūrė eilėraščius ir juos iliustruodavo. Be to, nuo mažumės aš su ja kalbėdavau prancūziškai.

J. R. Taip, dažnai turėdavome prancūzų kalbos pamokėlių.

R. R. O paskui išėjus pasivaikščioti Jonė man sakydavo: „Mama, tik nekalbėk gatvėje prancūziškai!“

J. R. Na va, o šito aš, pasirodo, neprisimenu (juokiasi). Bet, ko gero, ir dabar taip sakyčiau.

– Jone, kuo, Jūsų akimis žiūrint, skyrėsi vertėjo darbo specifika Jūsų ir Jūsų mamos laikais? Žinoma, be mūsų jau aptartų terminų...

J. R. Dabar, kai kolegos pasakoja apie darbą leidyklose (o jų, kaip žinome, tada buvo vos keletas, leidyba buvo stipriai monopolizuota) „tais laikais“, jų pasakojimai visada atrodo tokie romantiški, prisiminimai – su nostalgijos gaidelėmis, net pavydu. (Aš pati į vertimą atėjau palyginti vėlai, tad apie „Vagos“, „Vyturio“ laikus ir darbą šiose leidyklose žinau tik iš pasakojimų.) Žinoma, iš dalies toji romantika, nostalgija – ir jaunystės ilgesys, juk jaunystės laikais viskas iš tiesų gražu, nepaisant nė santvarkos, draudimų ir visų kitų nemalonių ir neteisingų dalykų. Bet ne tik. Vienijo bendras reikalas ir darbas kolektyve. Dabar tokio susitelkimo, bendrystės nėra. Bet, kita vertus, tais laikais, kaip minėjo mama, viskas juk būdavo „nuleidžiama“ iš viršaus, baugščiai dairantis į „vyresnįjį brolių“. Leidžiama literatūra – tiek verstinė, tiek lietuvių autorių – kruopščiai atsijojama. Ką ten atsijojama – apie modernuosius autorius tada beveik nebuvo kalbos, sakyčiau, tie patys rusai vertė kur kas daugiau modernių autorių, ką jau kalbėti apie lenkus (tais laikais šie vertimai ir buvo pagrindinis langas į pasaulio literatūrą); nebent kai kurie prasprūsdavo pro „sietą“ (ačiū tiems žmonėms, kurie vis dėlto ir tada įstengė juos „prastumti“ į dienos šviesą) ir būdavo grobstomi, skaitomi, aptarinėjami... Dabar gali siūlyti leidykloms kokius nori autorius, kriterijai kiti, dažniausiai: kad tik pirkėtų. Bet vėlgi atsirado kitų problemų: literatūros perprodukcija – ar kaip tai pavadinti? be to, žmonės kur kas mažiau skaito, žinoma, čia savo vaidmenį suvaidino ir šiuolaikinės technologijos: kompiuterizacija, internetas... Jos sukūrė ir naują vertėjų darbo specifiką. O juk kadaise mamos tekstus barškindavau rašomąja mašinėle... Procesas lėtas, bet kupinas savotiško žavesio – it koks arkliuko traukiamas vežimaitis prieš greitaeigį automobilį... Ir turbūt dar daug skirtumų galima būtų išvardyti. „Keičiasi laikai, keičiasi papročiai“... Tai natūralu.

– Jūsų mamos mokytojas buvo Dominykas Urbas, Jūsų – mama. O kam savo žinias perduosite Jūs? O gal jau tai darote?

J. R. Ugdyti vertėjus... Taip, iš tikrųjų Literatūros vertėjų sąjunga stengiasi sistemingai dirbti šia linkme: rengiami vertimo iš anglų, vokiečių, prancūzų kalbų ir kitokie kursai jauniems vertėjams, taip pat seminarai, dirbtuvės, su vertimo specifika stengiamasi supažindinti moksleivius, vykstama ir į provincijos mokyklas, o kartais ir sąjunga sulaukia svečių iš provincijos... Rudenį jau kelinti metai skelbiamas konkursas „Noriu versti“, kuriame visi norintys ir pradedantys gali išbandyti jėgas, pasireikšti. Bet mane, sakyčiau, šiuo metu labiau jaudina kitas klausimas: tai skaitytojo ugdymas. Matyt, drauge su šiuolaikinėmis technologijomis ir jų teikiamu galimybių spektru atėjo metas, kai žmogaus – čia ypač turiu galvoje vaikus, jaunimą – poreikis, įgūdis, gebėjimas skaityti vargiai gali susiformuoti, atsirasti savaime, be pastangų, postūmio, paskatos iš šalies – kaip daugiau ar mažiau būdavo „mūsų“ laikais. (Štai kiek jau čia tų laikų susidarė: „mamos laikai“, „mūsų / mano laikai“ ir „dabartiniai laikai“...) O jei nebus skaitytojo, tai ir visos mūsų pastangos „gražiai išguldyti“ bus perniek. Šiaip ar taip, tiek vertėjams, tiek rašytojams – ką jau kalbėti apie mokytojus, tėvus, biblio-tekėninkus – reikia labai rimtai pamąstyti, ką ir kaip galima būtų nuveikti, kad paskatintume jaunimą paimti į rankas knygą. Kad knyga jiems taptų būtinybe (kad ir kaip utopiškai dabar tai skambėtų), kad moksleiviai nebūtų pedagogų varu suvaromi į aktų sales vangiai išklaustyti kažkokių tetų ir dėdžių postringavimų, o eitų ten patys – na, galbūt šiek tiek pastūmėti, juk tai neišvengiama...

– Jūsų mamos kartos vertėjams verstinė literatūra, galima sakyti, buvo tarsi langas, kurį pravėrus skaitytoją, visuomenę pasiekdavo gaivūs vėjo gūšiai. Šitaip žiūrint į vertimą jis atrodo veikiau kilni misija nei sunkus amatas. O koks Jūsų santykis su vertimu?

J. R. Manyčiau, ir dabar verčiant literatūrą galima į savo darbą žiūrėti ir kaip į misiją, ir tiesiog kaip į bet kurį kitą amatą. Iš tiesų esama šiame darbe ir to, ir ano. Žinoma, mamos laikais tai buvo galimybė bent kiek praplėsti pasaulinės literatūros horizontus, įleisti šviesos, bet sykiu – tiesiog kruopštus, kantrus triūsas, kuriuo diena iš dienos užsiimdamas vargu savęs beklausei, ar esama jame kokio romantiško polėkio ar didingo tikslo. Galbūt kartais savo darbo tikslą tegali išvelgti praėjus nemažai laiko, iš metų perspektyvos. Esu vertusi autorių, kuriuos iš tiesų norėjosi pristatyti mūsų skaitytojui. Tokias knygas versti maloniausia. Todėl ir anksčiau, ir dabar kiek galėdama stengiuosi verstinas knygas leidykloms siūlyti pati, nors toli gražu ne visada tai pavyksta, mat leisti, įvardykime, kokybišką literatūrą leidyklai praktiškai, pelno požiūriu, visai neapsimoka. Leidyklos išsilaiko veikiau iš komercinės, „antrarūšės“ literatūros, vadovėlių ir t. t. Aukšto meninio lygio literatūra – labiau leidyklos prestižo reikalas. Taigi kiek kas įstengia ir nori, tiek tuo prestižu ir rūpinasi. Kai pradėjau versti, laikai leidybai buvo tarsi palankesni. Netgi „Almai litterai“, dabar aiškiai pasukusiai komercine vaga, buvo galima įsiūlyti rimtesnių autorių. Dabar gerus autorius leidykloms įpiršti labai sunku. Beje, tokiais atvejais leidykla beveik visada ieško rėmimo, dažnai institucijose tų šalių, iš kurių kalbos verčiamas kūrinys. Neseniai kolegės gimtadienio proga nudžiugino mane savo verstomis knygomis – labai maloni dovana. Keturių vertėjų knygos, verstos iš keturių skirtingų kalbų, išleistos skirtingų leidyklų... Ir visos – gavus paramą. Štai taip. Na, žinoma, vertėjui sunku išvengti ir komerciškesnės literatūros vertimų, ypač jei esi „laisvai samdomas“ ir stengiesi iš to pragyventi.

– Kuriuos iš savo „įsiūlytų“ gerų autorių kūrinių labiausiai norėtumsi paminėti?

J. R. Na, šiaip jau tikrai neturiu – o gal *dar* neturiu – tokio: „jis man geriausias“, bet mintyse susikaupę nemažai autorių, kuriuos ateityje labai norėčiau išversti. Na, o jei jau reikėtų kuri nors paminėti... Pavyzdžiui, kad ir toks prancūzų rašytojas, menkai lietuvių skaitytojui pažįstamas – tik viena jo knyga ir tėra išversta: Jeano Giono „Husaras ant stogo“. Labai įdomus ir savitas autorius iš Provanso – taigi ypač mielas, nes tarptautiniai literatūros vertėjų namai, kuriuose kartkartėmis tenka viešėti, ir yra Arlyje, Provanse, Prancūzijos pietuose – krašte, kuri tikrai galima įsimylėti *in corpore*, su jo gamta, miestais, miesteliais, žmonėmis, literatūra ir t. t. Taharas Ben Jellounas, Patrickas Modiano, Jacqueline Harpman, Michelis Deonas – rimti rašytojai. Be to, prisipažįstu, mėgstu – ir skaityti, ir versti – detektyvus. Labai patinka ir esu vertusi Fred Vargas, Dominique Sylvain detektyvus. Įdomus yra (ir versti!) žymus ir populiarus prancūzų rašytojas Danielis Pennacas. Labai gaila, kad antroji mano išversta jo trilogijos apie Malosenų šeimą knyga „Karabino fejė“ (yra išleista mano versta pirmoji trilogijos knyga „Žmogėdrų laimei“) tyliai nugrimzdo „Žaros“ leidykloje. Gaila ir darbo, ir apskritai... Na, ir jaunimo literatūra – čia tikrai mano „arkliukas“. Stengiuosi pagal galimybes supažindinti skaitytoją su prancūzų jaunimo autoriais... Beje, šiuo metu taip pat verčiu dvi knygas, kurias pasiūliau leidykloms. Viena jų – Marie Aude-Murail, jaunimo autorės, „Simple“ (dėl pavadinimo dar teks gerokai pasukti galvą), kita – J. M. G. Le Clézio „Aukštinė žuvelė“. Le Clézio, Nobelio literatūros premijos laureato, apskritai iki šiol tėra išversta ir išleista – ir jau gana seniai – vienintelė knyga: „Dykuma“ (vertė Birutė Gedgaudaitė). Vis dėlto, manau, reikėtų plačiau pristatyti šį autorių. Nors „pirmai pradžiai“ pasistengiau parinkti paprastesnį Le Clézio kūrinį: „Aukštinė žuvelė“, kurią prancūzų spauda apibūdina kaip kokią šiuolaikinę pasaką, alegoriją, yra ir arabų kilmės mergaitės gyvenimo istorija. Na, žiūrėsime, kaip klostysis, galbūt vėliau pavyks pereiti prie sudėtingesnių šio autoriaus kūrinių.

– Taip šiltai kalbate apie savo verstas knygas, kad net truputį pavydu. Ir pavydu, ko gero, ne tik rezultato, bet ir paties proceso. Beje, esu įsitikinusi, kad geriausiai išverčiama tada, kai verčiama su malonumu. Būtent tuomet, mano galva, vertėjo amatas labiausiai priartėja prie meno.

J. R. Aš dar pridurčiau, kad bet koks labai gerai atliekamas amatas gali būti įvardijamas kaip menas.

– Tuomet gal tai ir galima būtų įvardyti kaip vieną iš svarbiausių literatūros vertėjų tikslų? Maža to, pasiekus jį (ar netgi pasirinkus siekti), literatūros vertimas įgauna savo tikrąją prasmę.

J. R. Ko gero, taip. Ta proga prisiminiau vieną kolegą, brazilų vertėją, su kuriuo susipažinau Arlio literatūros vertėjų namuose. Prieš pasukdamas literatūros vertėjo keliu jis išmėgino ne vieną amatą, dirbo šen ir ten, vertėsi, tiesą sakant, labai nuo literatūros nutolusiais darbais ir net buvo pasiekęs tam tikrą materialinę gerovę. Tapęs vertėju, jis viso to nebeturi, materialinės sąlygos gerokai kuklesnės – bet koks yra laimingas, galiausiai atradęs tai, kas iš tiesų artima ir kam jis, matyt, iš esmės ir buvo „užprogramuotas“. Vertimas, sakė jis, tarsi kokia įdomiausia šachmatų partija, kurią jam taip pašėlusiai įdomu ir malonu deramai sužaisti... O kadangi brazilai, pietiečiai – žmonės emocionalūs, ekspresyvūs, tai jis tą savo „laimę būti nepasiturinčiu vertėju“ gebėjo labai gražiai išreikšti – todėl ir prisiminiau...

R. R. Taip, iš tiesų būna džiaugsmų. Štai suki, suki galvą, kaip išversti, ir staiga išrinka nušvitimas – randi tą patį geriausią, ilgai ieškotąjį vertimo variantą! Šis džiaugsmas su niekuo nesulyginamas...

– Jone, Jūsų mama, kalbėdama apie verstas knygas, kurios labiausiai įstrigo į atmintį, prasitarė, kad geriausiai prisimena tas, kurias versti buvo itin sunku. O kaipgi Jums? Ar tarp „sunku“ ir „įdomu“ dėtumėt lygybės ženklą?

J. R. Taip, žinoma, bet sunkumas sunkumui nelygu – jų būna įvairių. Kartais tai labai vingri, daugiasluoksnė, „susukta“ kalba, kartais – daugybė nežinomų terminų, posakių, toks ar kitoks *argot* (žargonas) – jaunimo, prastuomenės ir t. t., kurie varo į neviltį, verčia ne tik be galo knaisiotis internete, bet ir konsultuotis su įvairių sričių specialistais ar bičiuliais prancūzais, tačiau kartais tai apgaulingai paprastos kalbos kūrinys. Toks skaidrus, kad, regis, visiškai nepermatomas, neapčiuopiamas... Toks, pavyzdžiui, yra Patrickas Modiano, vienas mano mėgstamų prancūzų autorių. Stilius ypatingas – iš pirmo žvilgsnio labai paprastas, jokių įmantrybių, skaidrus, muzikalus – bet tik pamėgink jį perteikti ir... ne tai. Kartais tokiu atveju, kai labai taupų, iš pažiūros paprastą – ir drauge tobulą – stilių reikia perteikti lietuvių kalbos priemonėmis, netgi apima tikras bejėgystės jausmas. Tai visai kas kita, nei narplioti kokį vinklų, įmantrų stilių su ilgais – per pusę puslapio – sakiniais. Sakyčiau, tai lengviau. Taigi sunkumų būna įvairių. O kad įdomu – sutinku.

– Jūsų mama panašiai kalbėjo apie Maupassant'o stilių. Vis dėlto juk vertimo specifika lemia ir kalbų, iš kurios verčiama ir į kurią verčiama, santykis. Taigi kaip prancūzų kalba „leidžiasi“ verčiama į lietuvių?

R. R. Prancūzų kalba ir literatūra turi be galo senas tradicijas, o lietuvių... Verčiant dažnai trūksta žodžių, ypač abstrakčioje sferoje. Mudu su Dominyku Urbu dažnai apie tai kalbėdavome, jis sakydavo: „Prancūzų kalba – išsipusčiusi markizė, o lietuvių – kukli piemenaitė.“ Ir kaipgi padaryti, kad jos rastų bendrą kalbą? Vien meilės jausmui išreikšti prancūzai turi beveik dešimtį žodžių, o ką daryti, kai juos visus reikia išversti į lietuvių kalbą? Taip, jausmų srityje prancūzai – meistrai.

J. R. Na, bet, pavyzdžiui, žodžiui „eiti“ lietuviai turi kur kas daugiau sinonimų. Štai atsiverskime Antano Lyberio „Sinonimų žodyną“: trys puslapiai smulkiu šriftu. Žinoma, esama ten nemažai tokių „nežmoniškų“ žodžių, kaip *gvairinti, kuokinti, talakuoti* etc., bet juk šie žodžiai labai smagūs. Taigi lietuvių kalba puikiai tinka, tarkime, konkretybėms nusakyti. Juk reikia ir mums kažkuo pasipuikuoti...

– Pakalbėjus apie vertėjo amato sunkumus norėtusi pereiti prie smagesnių dalykų. O smagiausia, ko gero, kai po sunkaus triūso ateina pelnytas įvertinimas. Ramute, iš Prancūzijos ambasados esate gavusi Garbės legiono ordiną. Tai vienas garbingiausių apdovanojimų. Ką Jums reiškė jį gauti?

R. R. Tai svarbus įvykis mano gyvenime. Labai netikėtas. Kai paskambino iš ambasados ir pranešė šią žinią, netekau žado. Niekad nemaniau gyvenime padariusi ką nors ypatinga, kad būčiau šitaip įvertinta. Tai didžiulis atlygis už sunkų darbą. Beje, mano amžinatilsį sūnus [architektas Gytis Ramunis – K. K.] šmaikštaudavo: „Mama, ir kada gi de Gaulle'is tau duos ordiną?“ Mane tik juokas ėmė nuo tokių kalbų. Ir štai.

Kita vertus, man labai svarbus ir mano studentų pripažinimas. Visada jaučiausi jų vertinama ir gerbiama. Sulaukusi devyniasdešimties metų iš savo buvusių studentų gavau nuostabių laiškų su sveikinimais, net eilėraščių. Buvę mano studentai iki šiol mane atsimena, ateina, skambina. Tai irgi didžiulis džiaugsmas.

- Kolegų vertėjų taip pat esate įvertinta ir apdovanota Šv. Jeronimo premija, įsteigta Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos. O ar yra tekę sulaukti palaikymo iš kolegų pedagogų?

R. R. Mano santykiai su kolegomis visada buvo labai geri. Dauguma jų - mano buvę studentai. Tik su valdžia anais laikais - ne. Kreivai į mane žiūrėjo dėl studijų Prancūzijoje, kur jau čia, anais laikais studijuoti užsienyje... Žinot, kaip seniau buvo - jei studijuoji užsienyje, vadinasi, esi šnipas.

- Iš tiesų, apie Jūsų „šnipinėjimą“ yra tekę skaityti Audriaus Musteikio straipsnyje „Prancūzų „šnipė“ Ramutė Ramunienė-Iešmantaitė“... Jone, grįžkime prie Jūsų. 2004 m. Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) esate apdovanota premija už reikšmingiausią ir meniškiausią metų vertimą - André Dhôtelio „Kraštas, kurio niekada neprieisi“. Beje, tais pačiais metais kartu su Jurgita Mikutyte, Rūta Jonynaite, Irena Aleksaite ir kt. inicijavote Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos įkūrimą. Kitais metais sąjungai sueis dešimt metų. Pačioje jos kūrimo pradžioje buvo keliami daug svarbių tikslų: vienyti literatūros vertėjus, kelti jų profesijos prestižą, ugdyti vertimo kokybės sampratą, atstovauti vertėjų interesams, ginti jų teises...

J. R. Manau, apskritai didžioji dalis šių tikslų daugiau mažiau pasiekti. Prisiminkime laikus iki sąjungos susikūrimo - vertėjų tada tarytum taip pat nebuvo, bent jau viešai jie nesireiškė ar reikėsi labai kukliai. Žinoma, jie kažkur sau tyliai kniūstėsi, dirbo darbą - kiekvienas sau, nematomi ir beveik niekam nežinomi. Dalis jų priklausė Rašytojų sąjungai, bet jos veikloje lyg ir nesireiškė. Vis dėlto sąjunga - rašytojų, ir nieko čia nepadarysi. Vertėjų bendruomenės nebuvo. Ji atsirado tik išikūrus mūsų sąjungai. Reikia pabrėžti ir reikšmingą pirmosios Literatūros vertėjų sąjungos pirmininkės Jurgitos Mikutytės indėlį kuriant sąjungą ir vystant jos veiklą. Dabar vertėjai kur kas aktyvesni, matomi, jie ne tik verčia, bet kuria ir realizuoja projektus, užsiima ugdomąja veikla, turi savo duomenų bazę, tinklalapį, organizuoja renginius, teikia premijas, dalyvauja tarptautinių organizacijų veikloje ir t. t. Trumpai tariant, jie yra.

R. R. Mūsų laikais nieko tokio nebuvo. Aš priklausiau Rašytojų sąjungai, bet buvom ten it kokie vargšai giminaičiai...

J. R. Aš pati Vertėjų sąjungos dėka susipažinau su daug puikių ir įdomių žmonių, kolegų, su jais ne tik užsimezgė bičiulystės ryšiai, bet ir prasidėjo bendri projektai, veikla, vienijama bendrų idėjų... Taip pasidžiaugiant yra tekę girdėti ne vieną kolegą.

- Kalbant apie tikslus, kuriuos vertėjai sau kėlė kurdami sąjungą - mano akimis žiūrint, mažiausiai pasikeitė vertėjų finansinė ir socialinė padėtis: honorarai vis dar tokie maži, kad vien iš vertimo išgyventi praktiškai neįmanoma, o juos išmokėti po senovei vėluojama.

J. R. Deja, visa tai - tiesa, nors, atvirai kalbant, labai abejoju, ar Literatūros vertėjų

sajunga – kūrybinė organizacija – pajėgtų įveikti šiuos sunkumus. Šis tas ta kryptimi buvo daroma... Bet turbūt jau reikėtų prabilti apie profsajungą. Apskritai, tai labai opus – ir, beje, labai platus – klausimas. Jis tikrai reikalautų atskiro „apskritojo stalo“, atskiro interviu su didesne kolegų grupe – o gal ir ne tik kolegų. Ne pro šalį būtų padiskutuoti ir su „priešingos stovyklos“ (nesakau – „priešų“...) atstovais. Štai, Kazimiera, dar viena labai aktuali bei, manyčiau, visus dominanti tema būsimų pašnekesių ciklui. Juk tikrai būtų įdomu?

- Sutinku, tokia diskusija būtų įdomu. Tai vis pamąstymai ateičiai... O baigiant norėtusi paklausti, kaip vienu sakiniu įvardytumėte vertėjo misiją?

R. R. Žodžiais atverti naujus horizontus.

J. R. Labai tiktų Literatūros vertėjų sąjungos *motto* – portugalų rašytojo, Nobelio premijos laureato José Saramago žodžiai: „Rašytojai kuria nacionalinę literatūrą, o pasaulio literatūrą kuria vertėjai.“